

FİKİRLER

Cilt : 3

1 Haziran 1931

Sayı : 70

— Müsahabe —

Genç muailim namzetlerine:

Pelikan kuşu

-Ders senesinin sanu münasebetile...-

(Alferd demusse) nin (giceler) inden bir parça hatırlıyorum.

Şair san'at perisine hayattan şikâyetle dünyaya niçin geldiğini halâ anlamadığından bahsediyor. San'at perisinin verdiği cevap aşağı yukarı şöyledir.

(Şair! dinle... sana bir hikâye anlatacağım. Vaktile bir Pelikan kuşu yaz akşamının sisli ufkundan geliyor ve yorgun kanatlarının ucile suya izler çizerek sahile yaklaşıyordu. Sahilde sazlı kayalıklar... Kumların üstünde dolaşan bazı insanlar vardı. Pelikan kanatlarının son takatını sarfederek yuvasının bulunduğu kayanın kenarına konabildi. Orada; yosunlar ve sazlar arasında küçük başlar göründü; açılmış sarı gagalar uzandı. Bunlar Pelikanın akşam vakti yem bekleyen aç yavrularıydı. Onların acı ıvıltısını duyan ana öyle daha acı bir sesle öttü ki: Bir facianın yakınlaştığını anlıyan yolcular sahilden uzaklaştılar. Pelikan yavrularına dedi ki:

Engin denizleri dolaştım, dalgalarla çarpıştım, korkunç derinliklere dalup çıktım. Fakat hey'at! size bir lokma yiyecek getiremedim. Bu sözü işiden yavrucaklar acı acı bağırdılar. Pelikan bir an durdu ve sözüne devam etti.

Fakat dedi.. Bir anne yavrularını aç brakamaz.

Evet böyle söyledi ve akşamın kızılığında yorgun kanatlarını son defa açtı. Kumsaldaki sessizliği son ana feryadla cınlattı ve sonra bir gaga darbesile göğsünü parçalayarak kalbini çıkardı. Aç yavrularının önüne attı.

Şair! Sende dünyaya kalbini insanların önüne atmak için gelmiş bir pelikansın. Haydi vazifeni yap!

Hikâye burada bitiyor. Genç muallim namizeti! Bu hikâyede senin için bir hisse gizlidir.

Yurdunun dört bucağında binlerce altın başlı, soluk benizli türk çocuğu var ki her biri masum ağzını açmış getireceğin gıdayı bekliyor. Senin onlara götüreceğin gıda kalbindir, dimağındır.

Sen Pelikan kuşu ve büyük şair gibi dünyaya aç yavrularının önüne kalbini atmak için geldin,

Genç muallim namizeti! yarın yola çıkacaksın. Yurdunun çocuklarına bütün ömrünü götüreceksin. Buna mukabil alacağında bir Pelikanın hiç bir şey beklemeyen büyük ana feragatının hiç bir şeyle değişilemez derin hissi ve manası olacak.

Hazırlan. vazife saati yaklaşıyor.

Rafet Sadettin

İzmir ilk mekteplerinin tarih gezmeleri için yazılmıştır:

İzmir Tarih ve Atikiyatı

İzmir havalisinde ilk izler, Hitit türklerininindir. Karabelde ve manisada iki mühim Hitit abidesi vardır.

İzmir, Efesden gelüp İzmirin olduğu mahalli Lelejlardan alarak bu şehri tesis eden amazonun adıdır.. Tesis, milattan 1130 sene evvele doğrudur. Efezden gelenlerin elindende Eolya hlar aldı. Ovakıt İzmirli (Kolofon - 'değirmendere) ye iltica ettiler ve bir müddet sonra dönüp İzmirli istirdat eylediler. İzmir, hellasın bir kolonisi idi ve muhtariyete malikti. Reisine (Stefanofor) derlerdi. Çelenkli demektir.

İzmir pek az zamanda çok terekki etti; ve Ege kıyılarının eşsiz bir gülü oldu. Şair Hömer İzmirlidir. Bir şiirinde: deniz dalgalarının okşadığı mukaddes Meles çayının geçtiği İzmirin ağuşunda büyütüldüm. jubiter, beni nasıl bir talisizliğe düçar etti.» dir (1)

Lâkin bilâhare İzmir, fazla servet dolayisile zevk ve sefaya daldı okadar ki « İzmirli gibi zevk düşkü- nû» diye bir zarbimesel bile yapıldı Nihayet Lidya- hlara mağlup oldu. Lidya kralı Aliyat, İzmirli aldı.

(1) Melez çayının: Kızılçullu deresi mi veva Halkapınardan çıkup denize dökülen sumu olduğu hakkında ihtilâf vardır. Bazılarıda Burnovadan gelen çay, derler. Biri kızıl çulluda Roma su kemerleri ardında ve diğeri Burnovanın bir saat şimalinde mağaralar vardır ki Hömer mağaraları derler. Hömer, ilyada ve odyssey bu mağaralar önünde veya Halkapınar başında yazarmış.

(1) Lidyalı Tantal'ın mezarı bayraklı sırtlarındadır.

İzmirliler, İzmir'i terk ile civarda Bornova narlı köy kavaklı dere hacılar Pınarbaşı Işıklar Altındağ Buca Seydiköyün bulundukları yerlerde bu köyleri inşa ve buralarda dört yüz sene kalmağa mecbur oldular.

İranın Ege ve Yunanistanı istilâsı (k. m. 540), İzmirlilerin bu dağılmış zamanına düşer.

İskender, İranlıları buralardan çıkarup Hömerin memleketine gelince (k. m. 330), şairin, köylere dağılmış hemşerilerini toplayup şimdiki İzmir'i (pağus - kadife kale) yamaçları ile melez çayının denize döküldüğü ağız arasında tesis etti. Halka pınara kadar uzanıyordu. Bu İzmir'in eskisinden yirmi stat mesafede olduğunu istabun kaydeder.

İskender, daha eskiden lelelerin bulunduğu pağusu gezdikten sonra lelelerin ibadet ettiği vicdan ve intikam mabudu Nemesis mabedinin önünde bir çınar altında istirahat ederken biraz uyumuş ve rüyasında (Nemesis - perileri) görerek o mahalde bir şehir yapup İzmirlileri orada iskân et, demişler. Bu rüya Klaros kâhinine yurdulmuş. Kâhin de: «mukaddes Melez çayının karşısında pağusta ikamet edenler, üç dört defa daha ziyade me'ut olacaklardır» demiş.

İzmir, Romanın eline geçince (k. m. 133), Roma imparatorlarının hepsi İzmir'i ziyaret ile bu şehri yükselttiler. ve İzmir'in muhtariyetine dokunmadılar. Başında Asya siyasi amirliğini yapan Asyark ile birde (ayan meclisi) vardı. İzmir dünyanın en yüksek bir medeniyet merkezi oldu. Andriyen zamanında gerek adalardan gerek civar şehirlerden bir çok gençler İzmir'e tahsile gelirdi. İzmir'e (alimler ormanı (Müzler diyanı) dirlerdi.

Roma imparatorlarından Mark Orel, Asya seyahatında İzmir'e

(1) Lidyalılar, Bundan evelde hücum etmişler ve fakat alamamışlardı: (k. m. 720) de İzmir'i muhasara ettiler ve İzmirlilere: «zevceleriüzi göndereceksiniz» demişler. İzmirliler çare düşünürken bir çariye, İzmirlilere: «cariyeleri gönderin» demiş. İzmirliler, cariyelerini, zevceleri diye göddermişler. Bu cariyeler ile zevke dalan Lidyalılar nihayet muhasarayı brakup dönmeğe mecbur oldular. Bu hadiseden sonra bunun yıl dönümünde İzmirliler bayram yaparlarmış ve bu bayramda hanımlar, cariyeler elbiseleri giyerlermiş...

uğradı. Pek meşhur olan İzmirli filozof ve hatip Aristit (129-184) in konferansını dinledi. 177 de İzmir müthiş bir zelzeleden harap olunce Aristit, imparatora bir ricaname yazdı. İmparator, İzmir'i tamir ettirdi.

Bu devirden bir çok madalyalar ve oksfortda mermer mermer kitabeler vardı. Madalyalardan bazıları:

Asyanın birincileri İzmirliler

Efesliler, İzmirliler ve Bergamalılar ittifakı

Roma imparatorları, İzmir'e (Neokor) yani kendi namlarına mabet yapmak payesinide vermişlerdi. Hristiyan imparatorlar zamanında da İzmir, İstanbuldan sonra dini mühim bir şehirdi. Yedi kilseden biri İzmirde idi: İzmir, Bergama, Tiyatir, Sart, Efez, lâodise, Alâşehir.

*
**

Selçukilerden kutulmuş oğlu Süleyman, Türk bayrağını İznika diktiği sıralarda Çakır bey adında bir kahraman 1084 de İzmir'i ve sonra küçük donanmasıyla Urla Foça Sisam Mıdilli ve diğer adaları fetetti. 1097 de Bizans imparatoru Alleks Komnen, geri aldı. Bir kaç sene sonra Çakır bey İzmir'i bir daha fet eyledi. Fakat Alleksi, Çakırın kain pederi Kılınç arslana: Çakır, istiklâlini ilân etti diye haber yolladı. Kılınç arslan Bizans ile birleşerek Çakır bey üstüne yürüdü. ve Çakırın, Abidos şehrini muhasara ederken onu bir ziyafete davet ile boğdurdu.

*
**

Bizans şehri, lâtinlerin eline geçüp bizans devletinin payitahtı İznik olduğu günlerdeyiz imparator Vatas felce tutulmakla İzmir'e geldi. Kestane pazarındaki cami yerinde, İsanın meşhur mabedinde hastalığının geçmesi için dualar edildi. Sonra pınar başına giderek epeyce zaman orada kaldı.

1255 senesine doğru Vatas tekrar pınar başına gelerek kıralların sarayı bulunan nit bağçelerinde öldü. Manisa civarında (sepil) dağlarında kuzin manastırında medfundur.

1313 de, Andrunik paleluğ zamanında, Aydın bey Lidya'yı zapt ile bayrağını İzmir civarına dikmişti. Aydın'ın oğlu gazi

Omur, 1322 de İzmir beğidir. Bundan on iki sene sonra gazi omur, donanması ile marmara sahillerini akın ederken, Rodos şuvalyeleri İzmir limanında Türk gemilerini yaktılar; İzmir kalesini aldılar ve bu kaleye Sen Piyer adını verdiler.

Marmara kıyılarınnan avdetinde gazi Omur, İzmir kalesini istirdat edemedi. Fakat İzmir civarında kaldı. Bozyaka ardında (eski İzmir) adile ozamandan kalma iz vardır.

İrtesi sene papa, Romada takdis ettiği İstanbul patrikini İzmire gönderdi. Latinler, patrik ile birlikte elyevm hisar camii yerindeki kilseden bir paskalya teş'idinden çıkarken gazi Omur bunlara hücum ederek çoğunu kesti. Patrikte kesildi lâtinler, kaleye kaçtı. Gazi Omur, kaleyi muhasara etti. ve muhasara esnasında bir ok ile şehit düştü. İzmir, elli sekiz sene (1344-1402) bir tarafı türk, bir tarafı lâtin ehli salıp idaresinde kaldı. Sonra muradı hüdavendîgâr, daha sonra yıldırım, İzmire hücum ettiler. Yıldırım, İzmir'i denizden yedi sene muhasara etti. Fakat lâtinleri İzmirden atamadı.

* *

1402 de timurun buralara gelişi, İzmir'in Türklerle-Lâtinler arasında olduğu sıralara düşer. Timürlenk İzmir'i muhasara ile lüzumunda kapadılan limanın ağzını askerlerine taşla doldurttu. Bu suretle denizden ayrıldı. ve küçük bir göl gibi kaldı. Sonra bu göl, sellerin getirdiği kum ve taşlarla doldu. Bu dolan yerde, evelden harp gemileri barınırdı. Şimdi buraya Ali paşa meydanı denilmektedir. Timur 14 gün muhasaradan sonra İzmir'i zaptetti. Bir çok binalar, ve Sen Piyer kalesi yıkıldı. Rodos şuvalyeleri kaleden gemilerine binerek kaçtılar.

Timur giderken İzmir'i Cüneyt beği braktı. Cüneyt, küçük Asya hükümdarı olmağı tasarlıyordu. Lâkin Çelebi Mehmet 1419 da Cüneytten İzmir, Nif, Menmen şehirlerini aldı. Menmene varırken (Olucak - archange) kalesinde aldı.

İzmirdeki kaleleri yıktırdı. Lâkin Cüneydi yine İzmir beği braktı.

1424de ikinci Murat, Cüneydi azletti. ve Timurun hücumünde yıkılan Sen Pier kalesini yeniden yaptırdı. Gedizin döküldüğü yer karşısındaki yeni kale ise, venedikliler tarafından Türk

donanmasının imhasından sonra şehri müdafa için 1656 da yapılmıştır.

İkinci Murattan sonra İzmir, Türk şehri olmuştur. Yalnız 1694 de ikinci Ahmet zamanında Venedikliler, Sakızı aldıktan sonra İzmirde denizden muhasara etmişlensede Fransa, İngiltere ve Hollanda konsaloları Venedik amiralına gidüp şehri topa tutarsa ecnebilerin tehlikede kalacağını söylediler. Venedik donanmasında çekildi gitti.

Cihan harbini müteakip galip devletlerin müsadese ile İzmir 15 mayıs 1919 perşembe günü Yunan tarafından işgal edildi. İzmir al kanlara boyandı.

Güzel İzmir 27 ay 24 gün kan ağladı.

9 Eylül 1922 Cumartesi İzmir'i, istirdat ettik.

« En önde dördüncü alay kumandan muavini Şerafettin bey olduğu halde dördüncü ve yirminci alaylar tam bir intizam dairesinde caddeyi takiben ilerlemekte iken soldan puntadaki un fabrikasından açılan ateşle en önde yaya yürüyen kahraman efrattan üçü şehit ve biri ağır surette mecruh oldu. Fakat artık ateşe ehemmiyet verilmiyordu. Bilâaram yürüyüşe devam edildi. Kıtatin böyle metin ve cesser suleti karşısında ateş edenler bile gayri kabil mukavemet bir tesire kapılarak ellerinden silâhlarını atıyordu. Türk besaletinin en parlak bir nümunesi olan bu yürüyüş ve İzmire giriş, temaşa edenler nazarında bir harika mahiyetini almıştı.

Tam İzmire girerken Puntadaki un fabrikasından açılan ateşle şehit olup orada terk edilen (ve bilâhare oraya abideleri yapılan) kahraman askerler öyle bir vasi asilâne ile İzmir medhalinin iki tarafında yatıyorlardı ki sanki başlarını milli mefkûrenin eşiğine koymuş onun ebedi nöbetçileri gibi geriden gelen kıtata vaz ve tavurlarile İzmire girilen noktayı irae ediyorlardı. Onlar İzmir mefkûresinin son şehitleri idi.

İzmirin kapusunda İzmir için can veren bu muhterem şehitler şunlardır:

1 — İkinci fırkanın dördüncü alayının ikinci bölük çavuşu Akşehrin Mamuretülhamit göyünden Bekir oğlu Mehmet.

2 — İkinci fırkanın dördüncü alayının ikinci bölük çavuşu

Antalyanın Kızıl Saray köyünden baba İbrahim oğullarından Ömer oğlu Hakkı.

3 — İkinci fırkanın dördüncü alayının dördüncü bölüğünden Nevşehirin ineli köyünden sağır oğullarından Ahmet oğlu Seyit Ahmet.

Artık İzmir'e girilmişti. En önde Şerafettin bey olarak adeta bir üç kumandanı gibi yanında emir zabiti mülâzim Hamdi ve dördüncü alaydan mülâzim Ali Rıza efendiler olduğu halde kordon boyunu takip ediyorlardı. Bu küçük müfreze ilerlerken kordondaki binlerce düşman askeri silâhlarını kendiliklerinden yerlere atıyordu.

Pasaport mevkii civarında elinde bomba bulunan bir düşman askerine Şerafettin bey tarafından elindeki bombayı yere brakması ihtar edilmiş ve asker, korkusundan dolayı olması pek muhtemel bulunan ani bir hareketle bombayı infilâk ettirmiş ve bu infilâk neticesi Şerafettin bey yüzünden mecruh olmuş, gerek kendi atı ve gerek yanında bulunan yirminci alayın üçüncü bölüğü kumandanı yüz başı Nuri beyin atı yaralanmış olduğu halde büyük bir sükûnet ve itidal ile yürüyüşüne devam ve hükûmet konağına muvasalatla mülâzim Ali Rıza efendiye hükûmet kapusunu açtırıp 9/9/1922 cumartesi sabahı saat onbuçukta Türk nöbetçileri ikame ettirmiştir.»(1)

*
* *

Asarı atika:

1688 senesinde vukua gelen zelzele İzmir'i tamamen mahvetmiştir. Eski eserlerden yalnız Jan Dokas tarafından, eski (Jubiter Olimpiyen) Akropolunun bulunduğu yerde, inşa ettirilen kadife kale kalmıştır. Bu kalenin mühim kısmı, iskender zamanından kalmadır.

Kalenin garp kapusu üstünde bir büst vardır: İzmir Amazonunun veya Apollonundur.

Kalenin şark kapusundaki kapu kemerinde iki kartal resmi ve Jan Dokas ile zevcesi şerefine yazılmış, okunması müşkül bir kitabe vardır. Kalenin içinde Havaryun mabedi vardı ki

(1) İzmir'in kurtuluşu - Ak gün bey.

elan metruk bir camidir. Bu mabedin bir az ötesinde yer altında büyük bir sehrenç vardır: Tulunda altı ve arzında beş kemer üstündedir.

Kalenin garp kapusundan denize doğru inilirken statyomun Roma anefiteater in harabesi görülmektedir. Bu statyumun istinat kemerlerinden halâ izler vardır. Statyomun üst tarafında Sen Polikarp kilsesinin izleri vardır. Polikarpın öldürüldüğü yerde burasıdır. Kızıl çulluda Roma su bentleri ve Amerikan kolleji çiftlik damında muzaik vardır.

(Namezgâh) mahallesinde bir harabe vardır ki bütün Jan le téolog kilsesi olması muhtemeldir. Bu harabe beş yüksek sütun ile bazı mermer parçalardan ibarettir. Namezgâh mezarlığının içinde geniş su yolu harabesi vardır.

Diyana - Halkapınar civarında bir takım mermerler ile kemerler vardır ki mühim bir bina harabesidir. Burnova pazar camiinde elan mevcut olup üzerinde:

(Kıhte vebaya nihayet veren halâşkârım mabut (melez) e arzı şükran ederim) Cümlesi yazılı olan mermerin, bu harabelerden götürülmesi muhtemeldir.

Bizanslı pala luğlar: İzmir, Sakız, Midilli, (Bozcaadayı) 1261 den 1295 e kadar Cinevizlere vermişlerdi Bornovadaki pazar camiinin bu zamandan bir Cineviz kilsesi olduğu söylenir. Camiinin dahilinde ve haricinde sütunlar vardır. Başkalıkları karışık korenet tarzıdır. Bir kısmıda inhitat devrine aittir.

Şehir surundan yalnız kemerden şose yolile kızıl çulluya giden yol üstünde bir parça kalmıştır. Sur haricinde Pomeriyon nam mahalde mezarlık vardı. 1615 senesinde seyyah Purnell ışıklar köyü civarında bu mezarlardan bazı kitabeler bulmuştu. Işık köyünde dere kıyısında harabe izleri vardır.

Vezir hanı ile bedestan, sur ve eski binaların taşları ile inşa edilmiştir.

1675 de bedestanın inşası henüz bitmemişti. Şantler in rivayetine göre ozaman (üçyol) denilen yerde (strabun ve pozaniosun bahsettiği) Jimnaz harabelerinden mühim parçalar görülüyor imiş. İzmirde temel atılırken eski bina izlerine tesadüf olunur.

Apollon mabedi civarında (Ağamemnun - Balçova) ılıcaları öteden beri meşhurdur.

İskender, İzmir ile Efeze (Asyanın iki gözü) derdi. Bu şehirleri birbirine daha kolay bağlamak için iki körfezi birleştirmek istedi. Fakat çok kayalık olmakla beraber vazgeçildi. Bunun izi Urla yolu civarında görülmektedir. Uralın eski adı Dafnos ve bazılarına göre kitriyon idi.

Körfezin şimali şarki cihetinde (sebil) dağı vardır. Ondan İzmir (Sepil İzmir) de denilirdi. Lidyalı Tantal ın mezarı bayraklı üstünde bu tepededir. Lidyalılar, İzmir almazdan evvel bu şehire liman manasında Navlokon derlerdi.

Burnova civarında hacılar köyünün olduğu mahalde Inondi şehri vardır.

Pınar başı köyünün ardındaki dağın eski adı: Olempir. köyün garbında Roma devrinden kalma yol kaldırımı vardır. Servilerle dolu mezarlığında, eski Yunan harabeleri vardır.

Altın dağ köyü civarında bir kaç mağara vardır. Bu dağın eski adı Termetis dir.

İzmirdeki değirmen dağının eski adı körifedi.

Çatal kayanın eski adı Koraziyüs dür.

Osmanlı devrinden eserler:

Kızlar ağası hanı -hisar camii civarında olup pek dikkata şayandır. Bir kısmı da bedestandır. Kapusunda şu yazı vardır.

Şahinşehi kişverküşa Mahmut han kılssa reva
Darüşşerife ağa böyle güzün zati seza
Âli himem Hâci Beşir ağayı zire'yi münir
Bu han binasın der zamir itmisti ol merdi ata
Tarih düştise nola bu misrai alembeha
Nimelmahal hakka beca hanı cedit oldu bina

1157

Kapu yanındaki sebilde de şu beyit vardır:

Abınabın nuşedüp Âli dedi tarihini

Hamdübillah aktı bugün çeşmei abı hayat.

Miri kelâm hanı - buda hisar camii civarındadır. Tariki

bulunamamıştır. Güzel bir kârvansaray tibidir.

Esir hanı - hisar ve şadırvan camileri arasındadır. Cephesindeki tarihtir.

Vezir ağa suları - kemer ve kızıl gullu istasyonları arasında bu suların çay üstünde kemerleri vardır.

25 teşrinievval 1930 da vukua gelen ve İzmir müthiş bir felâket içinde brakan sil, bu kemerlerin bir kısmını yıkmıştır.

Köprülü oğlu sadrazam Fazıl Ahmet paşa, İzmir su getirtmeği düşünmüş. Halka pınar suyunu pek kireçli bulmuşlar. Sonra vezir suyu denilen suyu getirtmişler. Bir müddet sonra Fazıl Ahmet paşanın ağası Osman ağa İzmir gelmiş Oda daha eyi bir su bularak İzmir getirtmiş. Bilâhare bu iki su birleştirilmiştir.

Osmanlı devrinden yirmi kadar cami, yirmi beş hamam elliden fazla han, iki bedestan vardı. Çoğu harap olmuştur.

M. Rahmi

Prağmatizm nedir?

IV

Prağmatime nazaren hakikatın umumî ve ilmi manaları arasında fark yoktur. Bu tabir itikatlarımız mevzu bahsölünce ne ifade ediyorsa şeniyeti izah eden nazariyeler sahasındada aynı şeyi ifade eder. Prağmatik telekkide fikir tecrübenin içinde bir şeydir. Aynı zamanda her fikir diğer tecrübelerle rehberlik ettiği surette mana dardır. Fikir eşya arasında onların hem idrakini, hemde izahını temine yarayan bir şiraze vaziyetindedir.

Tecrübe bizim haricimizde olan şeyin tetkikinden ibaret değildir. Tecrübe etmek hissetmek, yaşamak demektir. İçinde Yüzdünüz şeniyette cüz'i vak'alar ile her an kaynaşma halindedeyiz. Müfekeremiz sade bir seyirci değildir. O vak'alarla beraber daimi bir ilerileme ve birleşüp ayrılma halindedir.

Cüz'i vak'alar üzerindeki müşahedelerinden tamimlerle fikirler ve kanunlar istihraç eden ve hakikatı bulan alim adeta vak'aların akli bir nazirini inşa ettiğine kanidir. Akliyecinin hakikatı da fikrin mavaka mutabakatından ibaret olan bir esas ve kopye münasebetidir. Halbuki hiç bir tamimde cüz'i vak'aların hududundan ayrılmış olmayız. [Ecsam sukut eder] tastikini yapan şüphe yok ki mahdut ve muayyen bir tecrübe şahsiyesini ifade ediyor. Hakikatlarda bu tecrübe şahsiyenin damgasını temyiz edince artık onu bir esas ve kopye münasebeti olmaktan kurtarmış oluruz. Hakikatlar birer suni beşerdirler. Beşerilik ise yalnız akli bir tamim ve tastik faaliyetinden ibaret olmayup hissiyat ve irademizle de şeniyetlerle iltisakta bulunuyoruz. O halde hakikatlarda hissiyat ve iradede de bir şey vardır. ve bu sebeple onları birer suni beşer addediyoruz.

İnsan içinde yüzdüğü şeniyet alemindeki fasılasız tecrü-

besile ihtiyaca göre hakikatlar vazeder.

Her eserin bir müpdü olduğu gibi her hakikatıda bir mucidi vardır. Eğer mucitler gelmeseydi hakikatlarda olmayacaktı. Hakikat sade şeni olan değil aynı zamanda beşeri olan şeydir.

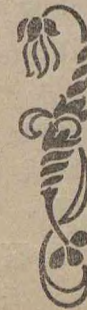
Tecrübe şahsiye madde dünyasına münhasır değildir. Her türlü kıymetlerin dünyası olan emiyette bir tecrübe muhitidir. Ahlâki havada yıkanan ruhumuz tecrübe yapıyor ve bu gayretinden itikatlarla çıkıyor. Her itikat ahlâki şeniyette cüz'i vak'aları bağliyan bir rabıttır. Kimyet nev'inden olan bu fikir bizi yine tecrübelerle sevkeder. Prağmatizme nazaren tecrübe insanı tam olarak şeniyete iştiraki demektir. Şe'niyet tek değil çoktur. Maddi şeniyetin yanında hayati ve içtimai şeniyet akıyor.

Şe'niyet bir değil, iki değil, üç değil müteaddittir. Çünkü alem bitmiş ve durmuş bir varlık değildir. O her an yeniden olan bir şeydir. Şe'niyet ceryanının nihayeti yoktur. ve insan bu ceryan içinde his eden, idrak eden ve nihayet faaliyette bulunan bir mevcuttur. Eğer insan sade akıl olsaydı fikir şe'niyetin kopyası olabilirdi. Halbuki tam insan şe'niyetten aldığı kadar ona bir şey verendir. Binaenaleyh hakikat insanla şe'niyet arasında dokunan kumaş gibidir.

İşte rasyonalizmin hakikat telekkisine mukabil prağmatizmin ortaya koyduğu yeni hakikat telekkisi...

—Daha var—

R. S.

Proje usulü

İptidai cemiyetlerde terbiye ve tahsil sadece kendinden büyüklerinin tarzı hayat ve hünerlerini taklit ve çıraklık etmek suretile kabil olduğu gibi bu aynı usul ile bugün çok mudil olan muhiti içtimaimize intibak etmek, ve çocuğunun mustakbel hayatı için esash bir zemin hazırlamak tamamiye müşkül bir iştir. Vaktile, ilimlerin tekâsüf ve teşep etmediği zamanlarda tabip olmak isteyen bir kimse hekimin yanında kap kaçan yıkayarak, işe başlar, gördüğü ve işittiği şeyler vasıtasile uzun senelerin gelişi güzel mesaisinden sonra oda hekimlik etmek fırsat ve emeline nail olurdu. Aynı tarzda muallim olmak isteyen her hanki bir genç işe belki bevraplıkla veyahut kalfalıkla başlar açık gözlü olduğu nispetinde bir sür'atla muallim olmak mertebesine yükselirdi. Hülâsa her hangi sahada olursa olsun meslek sahibi olmak için o mesleğin ehli olanları yanında bir kaç zaman çıraklık etmek kâfi gelirdi. Lâkin, bilhassa intibah devrini müteakip keşf ve ihtiralar çoğalmağa, ve ozamana kadar ve ondan sonra biriken ve sistematize edilen ilimlerin gelecek nesle bir terbiye vasıtası olarak verebilmek içinde kadim usulün tamamiye nakıs olduğu sarahatle meydana çıktı. Binaenaleyh muntazam mektepler, kitaplar ve muallimlere luzum görüldü. Bu ihtiyacı en ziyade his eden alimler mekteplerinde kullanılmak üzere müteaddit kitaplar yazarak okumak arzusunda bulunanlara yollar açtılar. Bu kitapların münderecatı günün müfredat programını teşkil etti. İhtiralar keşifler arttıkçe programlar genişledi, tahsil müddeti arttı. Her hangi bir mesleğe intisap edebilmek madden ve manen pek zorlaşmıştı. Bu şerait insanların pek mümtaz ve bittabi pek cüz'i bir kısmına münhasır kalmaya başladı. Bunun böyle olmasile beraber diğer taraftanda içtimai hayatın tarzı değişmekte idi. Keşf ve ihtiralar,

bilhassa fiziki sâhada her günkü hayatımızda büyük roller oynamaya başladı. Günden güne ihtiyaçlar çoğalıyor, ve git-tikçe mudilleşen cemiyet hayatına intibak edebilmek için her ferdin az çok sistematik bir surette zekiyan vukuf lar edinmiş olması iktiza ediyordu. Lâkin, günün ihtiyacatını tatmin etmek için, tebellür etmiş bir vaziyette bulunan müfredat programlarını değiştirmek kimsenin aklına gelmiyordu. Meselâ Liebig in takip etmiş olduğu kimya kursu yakın zamana kadar hemen hemen aynen ders kitaplarımızda ve mekeplerimizde kullanmakta idik. Liebig talebelerine evvelâ basit gazlardan, sonra onaliyşe golutative, daha sonra Onaliyşe Quantitativeden bahseder ve talebesi mezun oldukları zaman lâzım gelen halitaları ihsar edebilsinler diye birde halitaların ihzarı diye kurs virirdi. Bugün bu müfredatın tarzı tanzimi hemen hemen aynidir, yalnız halitaların ihzarı basit gazlardan sonra tahlillerden evvel okutulur. Bilhassa mecburi tahsil meselesi muhtelif kabiliyette bulunan ve ihtiyaçları çok hayatî olan talebeyi mektebe girince «ilim ilim içindir.» disturunun da hükmü hiçe indi. Mekteplerle cemiyetin arasındaki uçurumu gören tahlil eden filosoflar ve ruhiyatçılar pragmatizm-den ilâ bahsetti. Mürebbiler hayatî ihtiyaçlara mektebin bir deva olabilmesi için muhtelif çareler düşünmeğe başladılar. Bu mekaledede tetkik edecek olduğumuz proje usulü de bu ihtiyacın doğurduğu çarelerden biridir.

Proje [1] kelimesinin lenet manası pilân yapmak ve tertip etmektir. Bu kelimenin terbiyedeki bu günkü manası izaha kalkışmazdan evvel geçirmiş olduğu sefahatın bir tarihçesini yapalım. Proje kelimesi ve usulü evvelâ mimaride, ve sonra Amerikada orta mekteplerin ziraat derslerinde kullanılmaya başlanmıştır. 1908 de Amerika müttehit devletlerinden Masa çüsetes mekteplerinde kullanılmaya başlanılan bu usul 1911 senesinde hükûmetin resmi terbiye heyeti tarafındanda tasvip adılmıştır. Evvelâ Masa çüsetests ve bilâhara diğer hükûmetlerin orta mekteplerine iraat dersi konulduğu zaman hayvanile, ekinile ve sairesile lâburatuvarlı mektepler açmak hemen hemen imkân haricinde idi. Binaenaleyh kısmı azamı

[1] Project; centrivé, devise scheme

azamı aslen çiftçi olan talebeye evlerinde meşgul olmaları için dersler, yani «ev projeleri» verilmek muvafık görüldü. Çiftlikte oturan talebeye koyun, tavuk bakmak buğday ve sebze yetiştirmek gibi projeler verilmek üzere bu ihtiyacın pek faide bahş bir surette önü alındı. Bu gibi projelerle meşgul olabilmek için çocuğun muhtelif kitaplara müracaat etmesi ve bilgilerini derhal faaliyet sahasına çıkaracağı için çok dikkat ve itina ile okuması icap ediyordu. Binaenaleyh iktisap edilen malûmat çok esaslı, hakiki ve hayatı olacaktır. Proje tabirinin mekteplere giriş tarihi her ne kadar yeni isede ondan çok evvel mimaride, tıpta, hukukta kullanılmakta idi. Lâkin o tarihten sonra projenin istimal edildiği saha büsbütün genişledi. İlk mekteplerden tutun da orta mektepler, muallim mektepleri ve kolejlere kadar girdi.

Bu sahada çalışan muhtelif terbiyecilerin projenin bir tedris usulümü yoksa ders mevzuunu tanzimde bir usulmu olduğuna dair muhtelif görüşleri vardır. Projeyi usul diye kabul ettikten sonra da dar ve geniş manalarda olmak üzere tefsirler yapılmaktadır.

Proje usulünün dersi mevzuunu tanzimde bir usul olduğunu iddia eded Charters şöyle bir tarif yapıyor: oldukça mamudil bir meseleyi muhtevi her hangi bir fiilin tabii şeraiti dahilinde hal ve itmam edilmemesi. İzah edelim. Proje usulünde evvelâ, menfi bir surette malûmat toplamanın aksi olmak üzere, itmam edilmesi icap eden bir fiilin bulunması mevzu bahistir. Saniyen malûmatı ezberlemenin aksi olmak üzere muhakeme ile hal edilecek bir meselenin mevcudiyeti şarttır. Salisen, meseleye verilen mevkiden anlaşılıyor ki her hanki bir kanunu veyahut prensibi öğrenmeğe teşebbüs edilmezden evvel işe meselesile başlanacaktır. Rabian, her hangi bir mesele tabii şerait tevafuk etmelidir, yani bütün meseleler sun'i değil her gün hayatta gördüğümüz gibi olmalıdır. Hamise, meselenin mufassal olması lâzımdır. Bu müsâyice mükemmel birer proje olabilecek basit fiiller Charterse nazaren proje değildir. Meselâ bir kız evvelce kullanmış olduğu usullerden, tecrübelerden ve muhayyelesinden istifade ederek ekmek yapmak için yeni bir tecrübeye teşebbüs edip muvafık

olduğu halde charters bu fiile proje demekten içtinap ediyor ki haddizatında bu fiil, tarifinin, sonuncu unsuru müstesna diğer bütün mühim unsurları camidir. Şu halde buna nazaren çocuğa bir güğercin kafesi veyahut bir masa yaptırmak proje usulile ders vermektir. Çocuk bunları yaparken bir takım güçlüklerle tesadüf edecek ve onları halletmeğe uğraşacaktır. Bu suretle meseleyi tabii şeraiti dahilinde halletmiş olacaştır.

İkinci bir terbiyeci G. O. Mcmurry de proje usulünü tedris usulu olmaktan ziyade ders mevzuunun tarzı tanzimine ait bir vasıta olduğunu kabul etmekte isede meselenin şeraiti tabiisinde halletmek fikrini mühim addetmez. Projeyi kendisinin tesmiye ettiği «merkezi tedris ünitleri» ile müteradif telekki eder. Ünitelerin hayatı mesail etrafında tanzim edilmemesini ileri sürdüğü halde daima pratik bir mahiyette olmaları icap etmediğini söyler. Onun gayesi bir şey yaptırmak değil, bir şey öğrenmektir.

Üçüncü bir terbiyeci Kilpatrick e nazarende proje ders mevzuunu tanzim etmek değildir. Tarzı tanzim nazarı itibare alınmaksızın her hanki bir şey proje olabilir. Çocuğa verilen bir vazifenin, veyahut çocuğun her hangi bir teşebbüsünün proje olup olmadığı çocuğun o vazifeye karşı almış olduğu vaziyetle tayin eder. Kilpatrick projeyi şöyle tarif eder: «İçtimai muhit dahilinde bütün birkalbile iştirak edilmiş gayeyi faaliyet» bu tarife nazaren, madam ki talebe meselenin halli için tam bir kalble çalışmalıdır, şu halde hafızadan ziyade muhakemenin hali faaliyette bulunması icap edecektir. Mesele nin halli için plân yapup itmam etmeğe uğraşırken bir takım yeni güçlüklerle tesadüf edecek, şerait değişecek ve çarei hal için mutlaka muhakemeye müracaat etmek lüzumu görülecektir. Filhakika bu tarifte fiilin itmam edilmesine dair hiç bir sarahat yoksada, muharririn vermiş olduğu atideki misal-den bunun kast edildiği anlaşılmaktadır. «Eğer bir kız çocuğu elbise dikmek için lâzım gelen plânları kendisi yapmış ve kendisi dikmiş ise, hiç şüphesiz, bu tam manasile bir projedir.» Kilepatrick in proje hakkındaki fikrini atideki yazısından daha eyi anlayabiliriz:

«Taliin veyahut sadece tesadüfün kendilerine verdiğini kabul eden insanları hakir görürüz. kendi taliinin hakimi olan, derin ve etraflı düşünce vasıtasile uzak gayelerini tayin edebilen kimseyide çok takdir ederiz. Mergup içtimai gayelere göre hayatını daima tanzim etmek itiyadını almış olan insan ahlâkî mes'uliyete ve her günkü pratik hayata intibakı pek kolay bulurlar. Böyle bir insan ideal bir cumhuriyet vatan-daşıdır...»

Kilpetrick binaenaleyh çocuğa daha mektepte iken yapılacak her hangi bir hareketin güzelce tanzim edilmiş bir plân dairesinde yapılması icap ettiğini en mühim nokta olarak telekki ediyor.

Şimdiye kadar tariflerini zikrettiğimiz bu sahibi salâhiyet üç muharrir noktai nazar itibarile her ne kadar tahalif etmekte iselerde mühim cihetlerde birleşmektedirler. Evvelâ üçü de projenin hayatî ve mes'eleî bir fiil oluşunu ve zımnen veyahut me'len filin itmam edilmesini işaret ediyorlar.

Bundan mada kilpatrickin tarifinin tamamile zıddı olmak üzere projeyi çok dar manasile kabul eden terbiyecilerde vardır. Meselâ Vilson «proje usulü» namı altında yazdığı bir makalede şöyle diyor:

«Proje inşa ve ibdağ kuvvetlerini istilzam eden bir faaliyetdir. Aslen ve en eyi proje el ile yapılanıdır. Meselâ buğday yetiştirmek, masa yapmak gibi. Her hangi bir faaliyetin proje olabilmesi için meselevî olması ve meselenin halli için tetebbu ve çalışmağı iktiza etmesi lâzımdır. Fakat tarih ve coğrafya gibi derslerde de projeler tanzim edilebilir. Bittabi bu gibi projeler her ne kadar meselevî olabilsede el ile yapılacak cihetleri yoktur. Lâkin şu kadar var ki bu gibi projelerde faaliyet ancak temsiller vesairede gösterilebilir. Fakat projenin inşa ve ibdağ istilzam edecek bir faaliyet

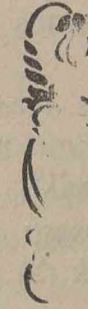
olması şarttır.»

Parker de «proje tedris» nam makalesinde şöyle diyor:

«Proje tedrisinde talebe dâima (nazari meselelerin aksi olmak üzere) ameli meselelerle karşılaşmalıdır. Meselâ, tarihte şöyle bir proje alınabilir: Vaşington ve ordusunun yaşayış tarzlarını temsil etmek.» Bunun aksi olmak üzere nazari bir mesele gösterelim, meselâ «Corç Vaşingtonmu yoksa büyük Frederik mi daha büyük bir jeneralı?»

Her ne kadar projeyi yalnız pratik sahaya herr edenler varsa da bugün ekseriyetle kabul edilen kilpatrick gibi daha geniş düşünenlerin ortaya koymuş oldukları noktai nazardır.

Vedide Kemal

Öğrenme kanunlarına ait

Kısımdan muktebestir.

«Foundations of method» den

Muallim — «Öğrenme kanunu tabii bir kanun gibidir. Newton cazibei arz kanunu icat etmemiş o yalnız onu keşfetmiştir. Bence kanun muntazamen tekrarı müşahade edilmiş bir keyfiyetli ifade eden kazıye demektir. Galila sukut eden ecdam hakkında bazı kanunlar keşfetmişti, fakat ecdam bu kanunlar keşfolunduktan sonra dahi yine tamamille aynı surette sukut etmiştir. Onun yaptığı iş yalnız ecdamın muntazam ve daimi hareketini izah olmuştur. Bu kanunlar sukut eden ecdam hakkında tam ve doğru kaziyelerden ibarettir.

Öğrenme kanununda «öğrenmenin» nasıl icra edildiğini izah eden pek dikkatla yapılmış ve pek şumullu bir kazıye den başka bir şey değildir.

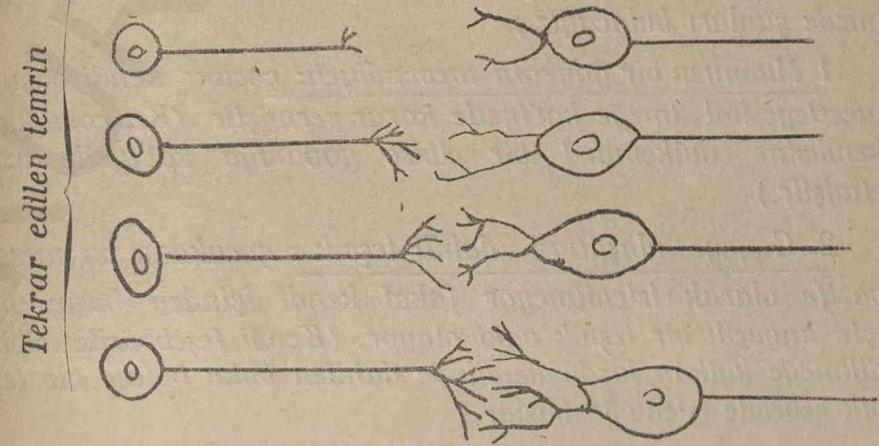
Talebe — «O halde bize öğrenme kanunlarından birisini söylemişsiniz? Öğrenme fiilinin nasıl olduğunu bilirsem-muallim olduğum zaman- belki talebeme daha müfit olabilirim Thomdike bize üç esaslı öğrenme kanunu veriyorki onlarda (1) hazır bulunmak (2) temrin (3) tesirdir.

(1) Hazır bulunmak: Faaliyet için hazır bulunan gayelik faaliyette bulunabilmesi memnuniyet, faaliyetlere bulunamaması hiddetli tevli eder. Meselâ dondurma yemek isteyen bir çocuğun faaliyet için hazır bulunan temayülü dondurma yirken faaliyete geliyor ve bu memnuniyetli tevli ediyor ve hazırlığı azaldıkça memnuniyetide azalıyor. Altı tabak dondurmayı yimesi icbar edilirse bu çocuğun hiddetini muclp oluyor. Öğrenmekten kısaca şunu kast ediyoruz: Yeni rab-

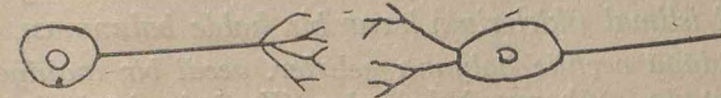
talar ıktisap etmek ve eskilerini deniştirmek, ve ihtimal bütün işimiz bunların kuvvetini takviye veya izale etmek olacak.

(2) Temrin kanunu: bir hüdise karşısında yapılan aksülamel ne kadar fazla tekrar edilirse - tahdit edilmek şartıyla - iki Nöron birbirine daha ziyade yaklaşır yani hadise kendini tekrar gösterdiğinde aksülamel daha kat'iyetle ve daha düzgün olur.

Bunun izahı

İhtimal edilmeden neşet eden fasıla

(3) Tesir kanunu: kabili tadil olan bir rabitanın kuvvet halî temrinde iken memnuniyet tevli ediyorsa takviye, ademî hoşnudi tevli ediyorsa izale olunur.

Muallim «bir kız çocuğu kendisi için hazırlamakta olduğu bir elbise üzerinde nasıl büyük bir alaka ile çalışırsa» bu ameliyede yapılacak tetkikat aynen bir ders mevzuunda dahi mevcuttur. Her iki faaliyetdede vaki olan zihni temayülleri bir liste halinde kaziyelerle gösterelim. Farz edelimki.. Riyaziyatı seven bir çocuk müşkil bir hesap meselesile karşılaşılıyor. Muallim sınıfta şimdiye kadar bunun gibi meseleleri hal etmek hususunda kâfi derecede hesap gördükleri halde diğer meselelerden daha pek güç bir mesele olduğunu

ve ileriyeye sürer sınıfta hiç bir kimsenin bunu hal edemeyeceğini zan ettiğini ilave eder fakat teşebbüs etmelerini söylese mezkûr çocuk içinde muayyen bir rekabet hissini duyar ve o meseleyi tek başına hal edeceğini söyler. İlk teşebbüsünde netice çıkmadığını görünce cehdini tezyit eder. İşte bu tam manasile mütalea ve tetkikdir. Farz edilmeli. Kuvvetli bir zihni temayülün tahtı testrinde bir gayeye doğru bu ilerilemede muvaffakiyetde temin ediliyor. Şimdi bu talebenin ve elbisesini diken Kız çocuğunun faaliyetlerini tetkik ettiğimizde şunları bulacağız ;

1. Muayyen bir gayenin mevcudiyeti: çocuk kendi başına meseleyi hal etmeğe kat'iyetle karar vermiştir. (Kız çocuğuda kendisine mükemmel bir elbise yapmağa kat'iyetle azm etmiştir.)

2. Gayeye ulaşıldıktan dahilli teşvik : çocukdan bu mesele vazife olarak istenilmeyor fakat kendi içinden bunu hal için kuvvetli bir teşvik vaki oluyor. (Kendi teşebbüsle elbise dikmeğe kalkan kızda kendinde dahilen vuku bulan bir teşvik sebebiyle işlemeğe başlar.)

3. Çocuğun ahenkdar dahilli kudretlerinin hazır bir halde bulunması çocuğun bütün malumat ve marifetlerinin, kabili istimal fikirlerinin hazır bir halde bulunması. Bunlar görüldüğü veçhile galyana gelirler, vecdi bir mahiyette kullanılmağa müheyya bulunurlar. (Kızdada böyledir.)

4. Muhalif faaliyetlere karşı hazır bulunmamak : diğer derslerle candan iştiğal etmek hususunda hakiki müşkilata uğramak. Onun için elindeki meseleden başka bir şey düşünmek çok zordur. (Kızdada böyledir.)

5. Tahatdüs edecek müşkilât daha fazla bir ceht sarfına sebep olur: tesadüf edilen müşkilat, tahrikden azade olmamak şartı ile, asla fütur vermeyüp daha şuurlu bir dikkatli davet ederler ve ferdî daha fazla cehtlere teşvik ederler. (Bu kız çocuğunda ve erkekte de aynıdır.)

6. Gayeye vüsül muvaffakiyeti izah eder : hiç kimseden yardım almadan kusursuz bir surette meseleyi yalnız başına

hal etmek muvaffakiyet demektir. Aksi takdirde çocuk bunu muvaffakiyet saymaz. (Kız içinde muvaffakiyet, yalnız başına yaptığı elbisesinin hem kendisi hemde başkaları tarafından beğenilmesidir.)

Elde edilen muvaffakiyet memnuniyet bahşeder : zihni temayül ne kadar kuvvetli olursa ve galebe çalınan müşkilat ne kadar güç olursa muvaffakiyetin vereceği memnuniyetde o nisbette büyüktür. (Bu kızdada ve erkekte de böyledir)

Memnuniyet, muvaffakiyeti intaç eden aksül'amelleri tespiti eder: çocuk müşkilattan kartulmanın yolunu yani suret halli görünce buna merbut olan memnuniyet, testir kanunu mucibince çocukda muvaffakiyet temin eden hatıraları tesbit edecektir. (memnuniyet kızlarında cümlel asebiyesinde, muvaffakiyeti temin eden ister malumata ister marifete müteallik olsun, her hatveyle tesbit edecek ve bütün bunların hepsini tanzim ve tevhit edecektir.)

İktibas eden : Erkek Muallim Mektebi

Ruhiyatve terbiye Muallimi

ALI KEMAL

Terbiye ve Tetris mes'eleleri

12 Mayıs 931 Sali gününden tiibaren dördüncü mıntaka muallimleri, geçen seneki müfettişler kongrası kararlarının verdiği neticeleri münakaşa etmek vebu münakaşalarla yeni müfettişler kongrasına teklifler hazırlamak maksadile Topaltı Zafer, Tınaztepe, İstiklâl, İsmetpaşa, Sakarya, Dumlupınar, ve Olti mektepleri talim hey'etlerinin iştirakile bir umûmî toplantı yapmış vebu içtimalar bir hafta devam etmiştir. İçtimalara diğer mıntakalarda çalışan arkadaşlar üzerinde de alaka uyandırmış içtimanın maneviyetine zaman zaman müzahir olmuşlardır.

İçtimai ilk tetrisat müfettişi Emin bey idare etmiş ve ruzname mıntaka muallimleri arasında yapılan bir anketle yapılmıştır. İçtimaların sonunda vekâlet müfettişi Hikmet B. efendinin tensibile Fikirler mecmuasında intişar edilebilecek bir şekle konması için ruhi tetkikler ve zümre muallimliği konuşmalarının neticelerini muallim İrfan, talebe teşekkülleri, Müze, sergin ve iş faaliyetlerini İsmetpaşa mektebi baş muallimi Recep, ünite plânı ve ünite zarfile tek defter hususundaki kararların tesbiti Topaltı mektebi baş muallimi Saim beyler deruhte etmişlerdir.

Ruzname:

- 1 — Ruhi tetkikler ve zümre muallimliği
- 2 — Talebe teşekkülleri
- 3 — İş faaliyetleri, sergi ve müze
- 4 — Ünite pilanları ve ünite zarfları
- 5 — Tetkik, müşahede, ziyaretler ve tek defter

Ruâî tetkikler

Muasır terbiye ceryanlarının yegâne istinatgâhını teşkil eden bu canlı mevzu, zannedildiği gibi hiçte yeni bir şey değildir. Yalnız, 1787 de ilk defa çocuk zihnini tarassut eden

«Tiye Deman» ile 1893 de Amerikalı «Sitanleyhal» in ruhiyat laboratövarları üzerindeki faaliyetlerini azıcık tehattür edersek bahsımızı daha ehmiyetle görmüş ve ona mehma imkân eyi bir vecihe vermiş oluruz. Bir mimar yapacağı binanın evvela matariyeleni düşünür. Çünkü onu, en kahhar kasırgaların ve zelzelelerin melhuz tahribatı içine bırakacaktır. Şüphe yokki çocuğun ruhi hayatını bina etmek isteyen ve seciyesinin teşkilinde mühim bir amil olan ilk mektep muallimi de elbette elindeki maddesini tanıyacak ve onun deruni hayatında meknuz tahteşşuur sahalarını karış, karış gezmiş ve bilmiş bulunacaktır.

Bu günkü mürebbiyi « çocuğu tanıyan ve bizzat çocuğa kendi kendisini tanıtan san'atkâr » suretinde tarif ederler ve yeni mütefekkirler ise dünkü terbiye ile bu günkü terbiyeyi mukayese ederlerken biraz garip olmakla beraber şu tuhaf noktai nazarlarını samimiyetle söylerler: « büyük bir yarışa hazırladığınız hayvanımıza eğer kıymetli bir Jokey bulamazsanız; kabil değil, muvaffakiyetten emin olamazsınız. Jokeyin beygir üzerindeki binış mahareti mesleginin ikinci derecesidir. Asıl ondan evel yapılacak lüzumlu şeyler vardır. Sanatıma aşık bir binici aylarca, hayvanile beraber yaşar. Onunla uzun uzun gezmeler yapar. Huyuna, ahlakına, harimine hulâsa bir kelime ile, ruhi hayatına girmeye çalışır. Eğer hayvanla bu adam arasında samimi bir anlaşma mümkün olmuşsa, her şeyi halledilmiş, galibiyet elinize gelmiş demektir. Bilinizki; musabaka günü atınızın sırtına kamçısız tırmanan ve yalnız ince bir ıslıkla onu, diğer rakiplerini baştan başa kahreden bir süratle zafer şahikasına uçurtan jokeyiniz, hayvan ruhundan mükemmel anlıyan, kıymetli bir san'atkârdır Bu gün bile hepimiz her türlü alım satım muamelâtı ile eşyanın salabet ve kıymet derecesi önünde sayanı dikkat birer tahlilci ve müşahit iken, ne için, hayatın ve bizzat Enerjinin, muvaffakiyetin protöpilâzmasını teşkil eden ruh hazinelerine tamamen yabancı ve münfeil kalıyoruz? elimize aldığımız binlerce yavrunun, temayüllerini, alâkalarını, dikkat ve hafıza kudretlerini araştırmak için yaptığımız uğraşmalar, jokeyin hayvanına gösterdiği ihtimamından, yahut çarşıdan aldığımız 4 metre kumaşın nev'i için, bir saat süren çene yarışımızdan daha boşmudur? tarihin ilk devirlerden beridirki, hayvan yavrula-

rının bedeni ve ruhi nemalarına çalışan insanlar, maatteesüf kendi insan yavrularını tam bir lakaydi ile ihmal etmişlerdir»

İşte o günkü içtimada bulunan meslekdaşlar, bu ve bunun gibi zaruretleri daha evvelden kavramış bulunuyorlardı. Yalnız tatbikatına dair bazı güçlükler mevzu bahs oldu ki bunları beşe ayırarak birer, birer dafa çalışacağız.

Birinci madde» çocuğu sun'î hayatı içinde değil bilakis tabii hayatı içinde tetkik» etmekte? filhakika onu, oyun oynarken, arkadaşlarıyla konuşurken, mahalledeki ve evdeki hareket ve müşvarından, kendi aralarındaki temsillerde aldığı rollerden, mektep hayatındaki vukuatından, hittetinden, neşesinden elah.. Tanımak mümkünse, gene bunlarla bile çocuğun hakiki hüviyetini tesbitten biraz uzak buluyoruz. Bu hususta bir çok tetkiklerle uğramış olan selâhiyetkarlar diyorlarki: «kakiki bir mürebbi ancak 4—5 senelik uzun bir sa'iden sonra sınıfını, sınıfının çocuklarını tanıyabilir, ve onların daima denişen alâkalarını, bedeni nema sıgrayışlarıyla birlikte ruhi buhranlarını, tabii, sun'î hayatlarını, hakkile tefrike muvaffak olabilir» buda bittabi, mazinin empoze edici menfi terbiyesile mümkün değildir; muallimin çocuğu tanıması, yani kısmen kendisinin çocuk olmasile kabildir. 15 sene evvel bize «çocuk seviyyesine inerek ders vermeyi öğreniniz» nasihatını verenler, şimdi «çocuğun hayatını bizzat sizde yaşayınız. Onun gibi düşününüz bu belki gayri tabii olacak, fakat kendinize telkin yapınız. Onlarla koşunuz, oynayınız. Sizi o, kendisinden kopmuş bir parça bilsin» diyorlar. Fakat hangi arkadaş mini minilerin gönüllerinde bu kadar ilâhî bir mevki alabilecektir? onların bu derece hariminde yaşamak, nihayet onların bütün ruhi hayatlarını mükemmelen anlamak demek degilmidir? sun'î bir hayat içinde yapılan tetkiklere itiraz edenlerin şüphe yokki pek çok hakları vardır. Sınıfta çocuklar müvacehesinde yapılan hafıza ve dikkat tecrübeleri de müsbet bir netice vermiyor; onu kendi tabii huriyeti içinde yakalamak, sanki kendisile hiç meşğul değilmişiz gibi maharetle soracağımız bir kaç suale derunı varlığına ve hüveytine dair neticeler elde etmek en ilmi bir tarikdir. Eğer çocuk konturol edildiğinin farkına varırsa, bütün manasile tabii şahsiyetten birden bire tecrit edecektir. Bu noktai nazarları Pine ve Simon Tesetleriyle Amerikalıların ordu

Tesetleri içinde söyleyebiliriz. «Çocuğu daima, tabii hayatı içinde görmeye anlamaya çalışmalıdır» ikinci madde; çok mevcutlu sınıflarda muallimin rolü idi. Buda münakaşalarımızın en hararetlı kısmını teşkil etti. Arkadaşlarımızdan bir kısmı vakit meselesini öne sürerek «50» mevcutlu bir sınıfta her talebenin yegân yegâne tetkikine imkân bulunmadığını söylediler. Bunun üzerine müfettiş bey bu noktayı izah buyurarak, maksatlarının belli başlı ruhi tezahürleri tesbit etmek olduğunu, ve her sene niha-yetinde mutlak her talebenin ruhi hayatına dair mufasssalar malûmat istemediklerini ilave ettiler. Cidden ruhi tezahürlerin zaptı ve bunların verasetle olan alakalarını usuli dairesinde tetkik ve tespit çok eğlenceli bir iştir. Mesela, her vakit koşan, oynayan ve vazifelerini zevkle yapan bir talebeniz 5—6 gündenbergi ne oyunlara iştirak ediyor, ne gülüyor. Nede ders yapıyor. Buna nasıl bir mana vereceğiz? eğer ruhi tetkiklerle azıcık uğraşmışsak, bunlara dair yazılan eserlerle alakadar olmuşsak, çocuğun zihni durğunluk — denen bir devreye girdiğini anlarız. Çünkü yaşı (13) yahut 14 dür. Bülûğ çağının tabii hallerinden birini yaşamaktadır. Bazı tiplerde ise bunun aksini görebiliriz; çocuk itaatsızdır, daima anarşiyi sever, arkadaşlarıyla yumruk yumruğa gelir.... nemanın sür'atlendiği bu devirleri bilirsek ruhi buhranlara kızmaktan ziyade güleriz ve çocuğun atlatacağı bu devreyi kemali sükunetle bekleriz. Keza talebelerimizden bazılarının solak olduklarını, okadar ısrarlarımıza rağmen sağ elle yazı yazdırmayı temin edemediğimizi müşahade ederiz, bir zaman sonra ailesile yaptığımız temaslardan, yahut sorduğumuz suallerden öğrenirizki babasıda, hatta dedeside solaktır. Şu halde bunun irsi de olabileceğini anlarız dikkat, hafıza, itiyat ve iradenin de ekseriyetle ecdaddan mevrus bulunduklarını söylerler. Bir alim çocuğundan mutlak bir alim olmak beklenmezse de az çok ruhi vetirelerin kısmen epsi bir yol takip ettikleri ilmen müsbettir. Bizim için serhoş ve sefil bir babanın çocuğu ile faziletli ve afif bir aile çocuğunun ruhi hayatlarını mukayese etmek ve neticede notlar almak ne hıyırlı bir faaliyettir. Yalnız bukadarmı? iki haftada ancak bir defa et yüzü gören fakir bir aile ile, müreffeh, zengin bir aile evladının bedeni ve zihni ölçüleri arasındaki farklarda ne güzel ve ne ilmi birer vesikadırlar..

Üçüncü maddede, « talebe faaliyetlerinde ferdin kabiliyetini tanımanın kolaylığı» mevzu münakaşa edilmişti. Bizde, bir çok defalar yeni ceryan bahislerinde aynı mütalealara tesadüf ettik Labiretövar mesaisinde, bahçe işlerinde, el işleri çalışmalarında, kır müşahedelerinde ve seyahatlarda dalton planı tertibinde yapılacak (kol) teşkilatı çok iyi neticeler veriyor. Bizzat arayan, bulan ve eserini kendi yaratan çocuk bütün ruhi melekâtını, mürebbisinin önüne sermiş bulunuyor. Bilhassa bu noktayı nazar, Amerikalılarda fazlasile merğubtur. Hatta onların - yeni ruhiyat - ı bugünkü bizim mektep ruhiyatımıza hiçte benzemez. Çünkü o, her şeyden evvel ferdin cemiyet içindeki mesaisini, maddeyle olan çarpışma neticesindeki azami muvaffakiyetini, muhite intibak derecesinin nisbetini ölçer. Fakat itiraf etmelidir ki şimdiki mektep programlarımız günde 3-4 saatlik bir Labiretövar ve açık iş mesaisine hiçte müsait değildir. Bunun için serdedilen kıymetli - fikirlerin başka şekilde halli mümkündür. müşahedelere çıkan sınıfı elbette 3-4 kola tefrik edebiliriz; bunların tetkik mevzuları bir olmakla beraber çalışma sahaları ayrı olabilir, neticede bu küçük guruplar içinde çocuğu daha iyi anlamak, mesaiyi ve ruhi hayatı, daha iyi takdir etmek kabil olabilir kanaatındayız. Dördüncü madde: ruhi tetkiklere ait yazılan eserlerin azlığı keyfiyeti. Mustafa Rahmi beyin, Cahit beyin Alaitin beyin Avni beyin içtihat Kütüphanesinin ve Sadrettin Celal beyin neshrettikleri eserler yegâne me haz ve menbalarımızı teşkil ediyorlarsada, yine bunlarında azlığını ve kifayetsizliğini söylemek her halde doğru bir şey olacaktır. Avrupa yevmi matbuatının haftalık terbiye sahifelerini tetkik edenler, onlardaki mevzu zenginliğini her hâlde alkışlamakdan bir lahza geri durmazlar. Muhterem Mustafa Rahmi bey ile Münir beyin beraberce meydana koydukları - Ruh tetkikleri - kitabı, işte bu boşluğu dolduran kıymetli bir eserdir. Fakat daha böyle, mini, mini el kitaplarına, rehberlere, hadise biruşuzlarına şiddetle muhtacız. Bilhassa «Terbiye» mecmuasının bu mevzularda biraz daha yer vermesini, bu mevzuları biraz daha genişletmesini bütün kalbimizle özleyyoruz. Beşinci ve son maddeyi de, ruhi tetkikler neticesini muallimin talebesine vereceği hükmün kıymet derecesi ne olabilir? suali teşkil ediyordu. arkadaşlardan bir kaçı çocuğun ruhi hayatına dair verebilecek karar ve hükümlerin

çok nazık bir mesele ilmiyye bulunduğunu ileri sürerek kısmen bu iş için. memleketimizde birer ve hayat Labiretövarı olamazsa bile, tesis edilecek küçük birer ve hayat buzosununda alakadar edilmesinden mütevellit doğacak güzel neticeleri mufassalan saydılar. Bu endişelerede muhakkak cevaplar verildi vebu günkü ilk mekteplerimiz için tanzim edilen ruhiyat cetvellerinin geçen seneki gibi bariz bir ağırlık taşımadıkları, bina'en aleyh, şimdiki sistemlerle her muallimin onları kolaylıkla başarabileceği, noktayı nazari vüzühla izah edildi. Şüphe yokki muallimin rast geleceği güçlükler karşısında müfettiş beylerle diğer mafevk ruesanın daimi birer yardımcı olduklarını biliyoruz vebu emniyetledir ki Ruhi tetkiklerin tatbikinde çok iyi ve semeredar rantmanlar bekleyyoruz. Çünkü başdada söylediğimiz gibi çocuğu tanımak ve çocuğa bizzat kendi kendini tanıtmak bu günün mürebbisinin en belli başlı vazifedir. Beşinci içtima:

ikinci devrede zümre muallimliği ve.....

Bu mevzu üzerinde çok durulmadı, yapılan münakaşalar pek kısa sürdü. Çünkü mesele kendiliğinden hal edilmiş gibi idi. Birinci sınıfla başlayan toplu tedrisin 4 ve 5 dede devamı Yedağujuk bir zaruretti. İlk mektepte derslerin parça, parça ayrılmasını istemek bir ihtisas dokterini gözetmekten başka bir şey degildir. Halbuki ilk mektep ihtisas hedefinden ziyade bir vahdet dahilinde çocuğun umumî ruhi melikelerinin inkişaf ve nemasını, içtimai hayat içinde şahsiyetini bulmadan, bunlarla birlikte kendi kendini yaratmasını istihdaf ediyor. hulâsa çok kuvvetli ihtiyaclar doğmadan velevki bir guruba ait olsun zümre muallimliğinin meydana gelmesine kimse tarafdar çıkmadı tenevvi nazariyesine dayanan - durğun bir muallimin - tesirile talebeninde durğun yetişeceği - gibi iddialar benimsemeyoruz. İlk mekteplerden Orta mekteplere geçen bir kısım talebelerimizin ilk senelerde gösterdikleri aksaklıkları pek tabii bulmalıyız. Çünkü orta tetrisatda daha ziyade talimi bir vassıf, ilk tetrisatda ise daha ziyade, işletici ve yaptırıcı bir mahiyet vardır. Binaen aleyh bazı yerlerden teressuh eden bu - ademi mufavfakiyet - meselesini - usul farkını gözetmeden - ilk mektebin bir zararına kayıt edersek zannederizki haksızlık yapmış oluruz.

Talebe teşekkülleri

Mektebin en büyük gayelerinden biride içtimaen müsmiriyettir. Çocukların içtimaiyen müsmir olabilmesi için diğergâm olmaları lâzımdır. Halbuki çocuk fitreten hodgâmdır. küçük çocuğun eline geçirdiği her şeyi ağzına götürmesi her şeyden evel kendisinin varlığını göstermektedir. Cemiyetler tekâmül yolunda demokrasiyi ideal olarak telakki ettikten sonra fertlerinin diğergâm olmaları şarttır. Eski Roma ve Yunan tarihindeki görülen diğergâmlıklarda demokrasinin esasını bize her zaman göstermişlerdir. Her hangi bir cemiyeti tetkik edecek olursak olalım bu tekâmül safhalarının tekerrür ettiği görülür. Talimatnamenin 125 inci maddesinin istediği teşekküller bilhassa kendi kendini idare « Selef Governmen » yavaş yavaş yörünen ve alışılan bu adımlarla mekteplerde damokrasiyi tesis etmiş oluyor. Şüphesizki bu tarzı her mektepte tam bir model olarak almamıza ve tamamile tatbik etmekteğimize hemen imkân yoktur. Bu hususta şimdiye kadar bazı tarzlar takip ediliyordu. Geçen seneye kadar bu teşekküllerin urganize edilişi, yol alışi bilinmeyordu. Bu tarz bazı yerlerde iş görüyor bazılarında yürüyemeyorlardu.

Her esası kurarken muhakkak kuvvetlibir nazariyeden, tecrübeden kuvvet almalıdır. Bu husutsa en kuvvetli nazariye mülâhhas tekerrür nazariyesidir. « Recapitulation abregeé » ki beşeriyetin geçirdiği bütün safhatı çocuğunda aynen geçirdiğini göstermektedir. Buna nazar evvela biyoloji gözüle « Ernest » Rüşeym halindeki çocuğu ele alıyor hemen bütün havyanların âmbiryonları birbirinden farksız görülüyor. Anasının rahmindeki veya yumurta gibi muayyen bir tekâmül kademesinde bulunan bir balık bir zahife bir koyun bir insan cinini arasında mütehassis olmayan gözlerin insandan tefrik edemeyecek derecede müşabeheti barizdir. Biraz daha ilerle ve çocuğun tevellüdünden itibaren mütâlea edersek görürüzki evvela dört ayakla yürüyen meramını bir takım hareketlerle ve garip seslerle anlatmaya çalışan nihayet yavaş yavaş avculuğa çıkan inşaatçılık yapan bir tekâmül programı takip eden çocuk adeta beşeriyetin bütün kıbleltarih mazisini gayet kısa olarak

tekrar etmekte bu tekrarın « Atavik » olduğunu muhitini bulamazsa muayyen bir merhaleden sonra tevekkuf edeceği kabul edilmektedir. Bu hususda müfettişler mukarreratının onuncu kararla izah edilien ve bu sene mekteplerimizde tatbik edilerek başlanılan talebe teşekkülleri esasının bu senede aynen tatbikine müttefik karar verildi.

Mekteplerde iş faaliyeti

Muallimler meclisinin münakaşası şu esaslara bağlı idi:

Yeni programlarda bilhassa toplu tedrisde iş faaliyetinin pek büyük bir ehemmiyeti vardır dünyada bütün insanların kendi kuvvet ve iktidarlari dahilinde iş yapmak mecburiyetinde oldukları hepimizce müsellemidir işte bunları düşünerek çocukları cemiyetin tekâmülüne hadım iş yapabilecek bir vaziyette yetiştirmemiz lâzımdır. Zaten yeni tedris usulünün mümeyyiz vasıflarından birisi de dersi iş ile öğretmektir. Burada muallimin vazifesi talebeyi bir şey ibda ettirmek fikrini uandırmak ve bu fikrin sonuna kadar ulaştırmak için yapılacak ve kullanılacak vasıtaların sureti istimalini göstermektir. Yalnız faaliyet ve iş ile yapılacak bir dersin sonunda işimize yarayacak bir eserin meydana gelmesi lâzımdır. Bundan maksat bedeni ve zihni faaliyet sarf ederek bir gaye elde etmektir. Bazı arkadaşlarımız bu faaliyetin daha mükemmel olması için mekteplerde kuvvetli atelyelerin bulunmasını ileri sürüyorlar. Bu oldukça şayan arzu bir fikirdir. Fakat mektepte yapılacak bu nevi atelyelere maddeten imkân yoktur ve olamıyor bunu ancak elde mevcut vesait ile temin edebiliriz.

Bir işi meydana getirmek ve bu sayede bir şey öğrenmek insana zevk verir çocukların yapacağı en küçük bir iş sonuna ulaştığı ve tamamlandığı zaman bu küçük san'at-kârın eserinin karşısında ne büyük haz duyacağını muallim düşünmelidir. İşte bu ceryan ve faaliyet şekli on dokuzuncu asırdan beri mevzu bahis ola gelmiş bir meseledir. Komen-Sebus Janjak Ruso Pestaloji Frobel gibi dünyaca tanınmış terbiyeciler bu fikri müdafaa etmişler ve en nihayet bu terbiyecilerin fikirleri umumî harptan sonra Amerikada Con Dovey Fransada Kozine İsviçrede Feriye Almanyada Girşen Şitayner Belçikada Dökroli iş faaliyetin inesasları üzerinde

çalışmışlar ve mekteplerini iş faaliyeti üzerine tesis ederek bu günkü vaziyete sokmuşlardır.

Sergier

Muallimler topluluğu bu madde üzerinde şunları kararlaştırmıştı.

Talebenin sene başından itibaren yaptıkları eşyanın sene sonunda derli toplu olarak odalarında veya umumî bir mahalde teşhir edilmesi talimatname iktizasındandır.

Gerek çocuklara ve gerek arzu eden çocuk velilerine teşhirile talebenin senelik iş mesaisini gösterecek olan bu sergilerde esas olarak şu eşyanın bulunması lâzımdır.

Birinci devredeki hayat defterleriyle ikinci devredeki talimatnamede muharrer bilumum defterler, kolleksiyonlar, vesikalar, raporlar, resimler, ve elişleri derslerinde vücade getirilen bütün eserler.

Bu eserler hangi mevaddan yapıldıse yapılsın bir birinden tefrik edilmiyerek her talebenin ünitelere göre çalışma faaliyetini gösterecek şekilde tasnif edilmelidir.

Yalnız burada talebenin guruplara ayrılarak yaptıkları işleri gösteren bir köşe yapılarak müşterek faaliyetlerin orada toplanmaları muvafıktır. Talebe faaliyetini gösteren sergilerdeki eşyaya çocukların yaşları konmasıda çok eyi olur. Sergilerden gaye: Talebeyi ferdi ve içtimai şekilde faaliyete alıştırmakla beraber mektep mesaisini ebeveyne ve muhite göstererek onları tenvir ve maarife karşı canlı bir alâka nyandırma ile beraber talebeninde senelik bilgilerini tekrarlama nokta'i nazarından mühimdir.

Sergiler mekep müzelerinin esasını teşkil edeceğinden sergilerin dağılma zamanında muallim ve talebeden teşkil edecek bir hey'et tarafından seçilecek eserler mektebin umumî müzesiene nakledilir.

Müzeler !

Müze talebe tarafından yapılacak eşyadan terekküp edeceğinden konacak bu eşyanın en çok şunlardan müteşekkil olması daha muvafık olur.

Tetkike ait kısımlar: Sıhhat, havarız rasıt, ziraat cetvelleri Ticarî, sanaî, içtimai, iktisadî grafikler

Çocuk mesaisine ait:

Fotoğraflar, muhtelif derslere ait defterler, haşarat maden, nebatat kolleksiyonları, eşya nümuneleri

Muallim ve talebe mesaisine ait muhtelif ders vasıtaları ki bu şekilde tesis edilecek mektep müzeleri mektep ve talebe için eyi bir rehber olabilir.